

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET
⚡ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ⚡

STOCKHOLM

Skandinaviens största livförsäkringsbolag.

År 1913.

Nybeviljad livförsäkringssumma öfver 25 1/4 miljoner kronor.
 Premieinkomst öfver 8 miljoner kronor.
 Ränte- och hyresinkomst öfver 3.1 miljoner kronor.

Livförsäkringssumman vid årets slut öfver 255.8 miljoner kronor.
 Samtliga tillgångar c:a 75 miljoner kronor.
 I tillgångarna ingå aktieägarnes garantifondsförbindelser
 å 800,000 Kr.

Till försäkringsägarna: kontant vinst Kr. 1,039,614; 30
 Till aktieägarna: utdelning ,, 30,000:—

Under sin verksamhet har bolaget utbetalat
 till försäkringsägarna:

vinst öfver 13,000,000 Kr.
 dödsfallsersättningar öfver 31,000,000 ,,
 kapitalförsäkr.-belopp och
 lifräntor öfver 11,200,000 ,, **Kr. 55,200,000**

Dugliga kvinnliga agenter antagas. 17

Karlskoga praktiska läroverk

för män och kvinnor, skola för utbildande av praktiskt dugande ungdom, börjar 1 nov. Allmän skola, Realskola, Lantmannaskola, B-typ, och 10 fackskolor. Öfver 5,350 elever besökt läroverket. Guldmedalj för eleverbeten. Goda platser erhållas. OBS! Realskolan börjar 1 sept. Prospekt mot dubbelt porto. Adress: Karskoga.

Joh. Lindholm.

53

P.A. COLLINS

BOMULLSVÄFNADER

STÖRSTA

URVAL

AF

BÄSTA SVENSKA

FABRIKAT

HOS HVARJE VÄLSORTERAD VÄFNADSHANDLARE

BANBRYTANDE och i hela världen enastående äro de små Hälsobrunnar med namn av Radiumelement, som av Aktiebolaget Radioaktiva Vatten konstruerats, tillverkas och uthyras till allmänheten för daglig tillverkning i hemmet av starkt radiumemanationsvatten till genomgående av fullständiga brunnskurer.

Patent 24018
 Varum. 10215.

Hyresavgiften är nu så billig, att elementen äro för varje behövande lätt tillgängliga. Så kosta: typ M å 5000 rad. enheter 10 öre pr dag, typ A å 10000 r. e. 17 öre, typ B å 25000 r. e. 34 öre, typ F å 35000 r. e. 44 öre, typ K å 50000 r. e. 54 öre, typ L å 80000 r. e. 67 öre, typ R å 125000 r. e. 84 öre och typ X å 160000 r. e. 100 öre pr dag. Kostnaden per person ställer sig ännu lägre om flere personer tillsammans hyra ett starkt element och dela vattnet. En drickskur bör icke understiga 30 dagar. Kurens verkningar äro, allt efter vad med drickningen avses, beroende av elementets styrka och kurens utsträckning. Så fordrar t. ex. en svårartad gikt för att kunna påverkas, både ett starkt element och en lång kurtid. Det individuella gör sig ofta gällande. Vid 1913 års slut hade c:a 8000 personer i vårt land hyrt våra Radiumelement och mer än 10000 personer begagnat sig av dem för hävande av ett flertal sjukdomar, speciellt Gikt och Reumatism, Neuralgi och Neuriter, ämnesomsättningsjukdomar, kroniska inflammationer och katarrer i slemhinnor etc.

Tillskriv oss och begär de närmare upplysningar som önskas

Aktiebolaget Radioaktiva Vatten,

Brunkebergstorg 11, STOCKHOLM.

Rikstelefon 3813. — Allm. Tel. 16390.

Chefkemist: Docenten vid Kungl. Tekn. Högskolan John Köhler. Kontrollant: Dr. John Rosengren.

25

22

HERTHA

I. ÅRGÅNG

15 SEPTEMBER 1914

HÄFTE XIV

Psykologiska jordskred.

"Världskriget", "senaste krigsnyheter", så lyda sedan något över en månad de stora svarta fetstilsrubrikerna i tidningarna, och nog blir det läst, för att inte säga slukat, det som står under dem. Hur mycket än tidningarna behärskas av krigstelegrammen och av artiklar och notiser, som direkt och indirekt beröra kriget, är likväl tidningarnas uppmärksamhet för andra ämnen betydligt större än läsarnas. I samtalen och i sinnena har kriget en ännu långt mera dominerande plats. Kriget skymmer hela horisonten. Med eller mot sin vilja ser man och måste se det, vart man än riktar sina blickar. Med spöksynens ångest, med mardrömmens förlamningskänsla fångar det tanke och fantasi.

Enligt det politiska kallpratets talesätt stå vi inför "förändringar i Europas karta". Vi få "uppleva historia". Politiska och ekonomiska räknemästare demonstrera sakligt och övertygande det teoretiskt korrekta i att krigsutbrottet inträffat.

Gott och väl för den som har sina föreställningsfack väl ordnade och vet var han skall passa in det som sker.

Historien är ju aldrig blott upprepning. Liksom den enskilda människan såsom nytt upplever vad andra före henne erfarit, så en ny generation i förhållande till föregångna släkten. Vad vi se och erfara av kriget är dock nytt i en starkare mening än den att vi — medelåldersgene-

rationen och ungdomen — förut inte haft erfarenhet av annat än fred. Vår relation till kriget är ny, inte bara såsom förut liggande utanför vår personliga erfarenhets räckvidd utan så, att vardera sidan i relationen: kriget och vi är annorlunda.

Kriget har nya kolossala mått, både extensivt och intensivt. Den allmänna värnplikten mångdubblar de aktivt stridandes antal. Förstörelseteknikens utsökta fulländning intensifierar själva striden och vidgar dess område, för den upp i luften och ned under vattenytan. En krigsförklaring, och tiotusentals människor befinna sig plötsligt i ett fiendeland. Ett exportförbud, och ett fredligt neutralt land ser sig berövat en tillförsel som det knappast, kanske icke alls, kan undvara. I både vidsträckthet och kännbarhet äro krigets indirekta verkningar lika väl som de direkta mångdubblade.

Dessa påfallande sakförhållanden vet var och en. Den som inte kände dem förut har lärt dem i mångfaldiga tidningsartiklar om den allmänna värnplikten och de nutida härsiffrorna, om det genom samfärdsmedlens utveckling högtupptrivna internationella varuutbyte, som gör det ena landet beroende av det andra i en tidigare exempellös grad o. s. v. Alltsammans nyttigt och intressant att veta.

Däremot säges i tidningarnas och i de både fromma och ofromma tidskrifternas ar-

tiklar litet eller intet om människornas förändrade beskaffenhet, förändrade syn på och ställning till kriget som sådant.

Råa och vilda människor finns det icke få även bland de intellektuellt och etiskt högst stående kulturfolken: människor vilka förbrytelsen ligger nära. För dem passar kriget, inte till dess disciplinära sida, men så mycket bättre till dess barbariska. Från dem utgå de dåd av grymhet genom privat företagsamhet, för vilka de nu krigförande makterna ömsesidigt beskylla varandra. Dessa människor äro vad deras likar alltid varit. Om de äro födda i nittonde århundradet eller om de voro med bland trettioåriga krigets soldatesk, gör föga till saken.

Men frånsatt dessa illgärningsmän är människornas själsställning till kriget, kriget som sådant, starkt modifierad — för att ej säga mera — i jämförelse med förra tiderna, även den som blott ligger på en generations avstånd.

Alla de i kriget deltagande makternas regeringar låta sig angeläget vara att — var på sitt sätt — utreda krigets orsakssammanhang. Utförligt bevisar var och en, att kriget för det egna folket är ett försvarskrig. Opinionsbearbetas, folkopinionen i det egna landet, såsom aldrig förr. Av "folket i vapen" begär man icke, att de skola strida blott därför att de befallas därtill. Regeringarna vilja för krigföringen förfoga över icke blott armar och pengar utan viljor och åsikter, men detta förfogande ses ej som något självfallet. Det vädjas och upplyses ömsevis.

Sanna kunna de varandra motstridande förklaringarna inte samtidigt vara, det är

omöjligt. Men mer eller mindre ensidiga eller rent av hycklande, innebära de alla en tribut åt övertygelsen, att endast försvarskrig är tillåtet.

Ivern och omsorgen att motivera det utbrutna krigets nödvändighet är politiskt sett ett demokratiskt drag. Djupare betydelse har den likväl som själsfaktum, som ett erkännande icke av "folkets majestät", i analogi med valtalens, utan av krigets hemskhet.

Kriget är ohyggligare än förr; framför allt förnimmes det som ohyggligare. Röda korsets tillvaro är en humanitetens seger, men varje partiell vinst för humaniteten kommer det humanitetsförnekande i själva krigets idé att framstå desto bjärtare. Psykiskt är striden plågsammare nu än den var den tid, då på slagfälten sårade uppsöktes av rånare, icke av ambulanser. Hårdning i att utstå hemska syner och själv föröva gärningar, som endast kriget sanktionerar och som eljest kallas mord och stöld, vinnes på nuvarande mänsklighetsstadium icke utan vana, och vana har fattats. Den okänslighet för andras lidande, som gärna hänger samman med okänslighet för eget, har rönt stort avbräck. Förvekligande kallas detta av somliga. I alla händelser är det ett "förvekligande", som inte förjagas genom bannor. Där måste övning till. Den består nu. Följderna få vi väl erfaras.

Lika mycket som en viss känslighet gentemot mänskliga kval påverkar sinnesstämningen och lägger sordin på själva segerjublet, lika mycket är rent teoretiskt den föreställning kringskuren, som ger den enskilda en under alla omständigheter hållbar utgångsställning gentemot fienden.

För att göra kriget dragligt för sig

måste en i någon mån modern människa — den som ej hunnit modernitetens toppunkt: förhärlikande av brutaliteten — tillgripa ett antal fiktioner och hålla fast vid dem. Med vad rätt eller orätt ett krig kan kallas försvarskrig för hans folk, måste den enskilda ej mindre än regeringen se det faktiska kriget som ett försvarskrig för att ha frid i sitt sinne. Han måste vidare bilda sig eller taga emot som riktig en karikatyr av den fientliga nationen som helhet betraktad, och slutligen måste han inordna varje mot honom stående fiende under den så uppgjorda falska bilden av hans nation.

Med mindre går det ej. Hur omedvetet dessa processer må försiggå hos dem som redan äro inne i krigets malström — för den utanför stående äro de påtagliga. Hemskt är det att läsa om bombarderade städer, stupade soldater, plundring och brand. Hemskt är det inte mindre att se de grövsta tänkbara förvanskningar utgå från personer eljest utrustade med alla kulturförutsättningar att positivt uppskatta det värdefulla, som frambrakts och frambringas av ett annat, nu fientligt folk.

Hur länge och hur långt skall förstöringen gå, förstöringen av människoliv, konstskatter, kulturminnesmärken, materiella värden? Ingen vet det och ingen vet hur vittomfattande ödeläggelsen av ideella värden: möjligheter till förstående, tillit, uppskattning folken och de dem utgörande

individerna emellan, blir.

Lika mycket för sanningens skull som för humanitetens är det omistligt, att det finns europeiska kulturfolk som stå utanför blodskampen, att det finns de som i bedömandet av de stridande folken åtminstone i någon mån kunna ge var och en sitt. Så länge försvinner icke hela den ideella kulturgemenskapen i de avgrunder som öppnat sig. Hur mycket som kan räddas beror nog verkligen i hög grad på de smärre, "neutrala" folken.

Bekvämast är det för den som ännu sitter i lugn och ro att medan striden pågår i uppfattningen helt taga parti. Angenämast är det att fördela svart och vitt så hjärt som de stridande själva göra. Här som ofta eljest är det kvalfullt att avstå från att jämka på fakta och skjuta undan dem som inte passa en. Strävan efter sanning är alltid mödosam.

Hur fångslande intressant det må vara att följa resonemangen om de verkliga intressekonflikter, som nu utlöst sig i krig, hur spännande — även oavsett vårt eget eventuella indragande — det må vara att så gott sig göra låter följa krigets växlingar — oss anstår det icke att låta vare sig det ena eller andra ens för ett ögonblick skymma bort vad krig som sådant är. Nöd tvånget till förhärkelse existerar ännu inte för oss.

Hilma Borelius.

Kvinnliga donatorer 1600—1905.

I.

På många områden ha halvt bortglömda eller fullkomligt okända kvinnogärningar dragits fram och lagts i dagen ute på Årsta. Blott ett enda exempel! Vem visste förut vad svenska kvinnor offrat i penninggåvor till det allmänna? För Årstautställningen ha de mödosamt samlats, siffra för siffra, alla dessa summor, vilka visat varåt deras tankar varit riktade, som haft något att avstå till det gemensamma bästa, från miljonerna till de hopsparade tusendena.

I Sverges officiella statistik finner man primäruppgifterna angående alla s. k. fromma stiftelser o. d., som gjorts i vårt land under de senaste århundradena. De äro här ordnade länsvis och grupperade först efter orter och inom dessa efter syftet. Arbetet har nu således gått ut på att framdraga de uppgifter, som angå kvinnliga givare. Redan vid det första överslaget visade det sig emellertid nödvändigt att begränsa urvalet till ett visst lägsta belopp för varje medtagen donation. Som en lämplig minimisiffra fastslogs då 5,000 kr. En annan princip har varit att utesluta alla gåvor, som ej utgått enbart från kvinnor. Ofta stå t. ex. makar, mor och son eller syster och bror som givare. De hava ej medtagits. Å andra sidan ha naturligtvis "manliga gåvor" mången gång dolt sig bland kvinnorna, då det t. ex. gällt insamlingar till något gott ändamål, igångsatta av kvinnor och redovisade i deras namn. Sådana oegentligheter äro oundvikliga och få ta ut varandra. Syftet med undersökningen har ju f. ö. mindre varit att visa hur stora

summor kvinnorna offrat än varåt deras intressen varit riktade.

För äldre tider flyta underrättelserna mycket sparsamt. De tidigaste donationerna härstamma helt naturligt från kungliga eller adliga damer. Redan 1600-talet visar emellertid samma huvudintressen hos givarna som de senare århundradenas gåvor: man skänker till barnuppfostran, studiestipendier och åldringsvård.

Äldst är fru Anna Trolles lilla understödsfond på omkring 8,000 kr.*, avsedd för studerande vid Växjö allmänna läroverk och daterad 1610. Betydligt större är drottning Kristina d. ä:s donation av år 1626 till Strängnäs gymnasium för underhåll av "30 stipendiater eller kommunister". Den är nu värderad till 106,682 kr. Så kommer år 1629 fru Katharina Bielkes för våra öron ganska lustigt klingande gåva på 15,700 kr. till Uppsala universitet för utdelning av understöd till skiftesvis en teologie studerande och en som studerar "politik", d. v. s. vad vi nu kalla nationalekonomi.

Jag är ledsen att behöva omtala, att nästa donation, som bär kvinnonamn, tyvärr bevisligen har män att tacka för sin tillkomst. Det är Allmänna barnhusets grundplåt, ej mindre än 6,135,522 kr., enligt gåvobrevet skänkt av drottning Kristina men i verkligheten utanordnad 1637 av hennes förmyndare. Tyvärr hava de officiella uppgifterna

* Alla siffror i det följande avse beloppens storlek enligt 1905 års officiella statistik, den sista tillgängliga.

ingenting att förmåla om dateringen av den likaledes på drottning Kristinas konto stående gruehospitalsfonden på 180,000 kr. till sjukvård åt arbetare vid Falu gruva. Låt oss hoppas, att det denna gång var Kristina, som själv handlade!

Av alla 1600-talets donationer är det säkerligen ingen, som nu är så aktuell som de år 1664 skänkta Hvitfeldtska stipendiemedlen. I åttonde häftet av "Hertha" redogöres utförligare för deras historia, varför jag här nöjer mig med att hänvisa till detta. På tal om 1600-talet återstår sedan endast att nämna den av fältmarskalken Helffeldts änka år 1683 till Uppsala universitet skänkta stipendiesumman av 45,809 kr. samt drottning Ulrika Eleonora d. ä:s för alla stockholmare välbekanta stiftelse Drottninghuset, grundad 1686.

Vid sidan av 1600-talet förefaller 1700-talet ganska torftigt. Man märker, att reduktionen gått fram över de stora förmögenheterna och att de ekonomiska begreppen krympt samman. Århundradets största gåva är grevinnan Elisabet Oxenstiernas 204,870 kr. till Varnhems kyrka för vård av de där befintliga de la Gardieska gravarna. Några smärre stipendier i Uppsala och Strängnäs härstamma från kvinnliga bärare av de grevliga Wredeska, Piperska och Soopska ätternas namn, ett par adliga damer ha donerat några tusen kronor var till barnskolor, och fattiga eller åldriga ha ihågkommit i en del fall. Märkligast och mest känd är väl grevinnan A. M. Soops stiftelse med ändamål att bereda fri bostad och vedbrand samt sex kronors månatligt understöd åt gamla trotjänarinnor inom familjerna Soop och Fersen-Gyldenstolpe. Förutom över eget

hus på Söder disponerar stiftelsen över omkring 18,000 kr.

Var 1700-talet sparsamt på donationer, så är åter 1800-talet så mycket rikare. Det företer även utomordentligt stora variationer med avseende på syftet. Såväl beträffande antal som belopp stå Stockholms stad samt Göteborgs och Bohus län i främsta rummet. I det följande blott en liten axplockning.

Utom det förut nämnda Drottninghuset hava flere av huvudstadens ålderdomshem kvinnliga donatorer att tacka för sin tillvaro. Både Konung Oscar I:s minne och Josefina hemmet räkna drottning Josefina som upphovsman. Även Asylen för Pauvres honteux, grundad av grevinnan Ch. von Schwerin, hör till denna grupp. Helt naturligt hava vidare en mängd donationer gått till ändamål som främja barnens vård och fostran. Ett av de förnämsta barnhemmen torde vara Axel och Sofia Alms stiftelse, förlagd till egendomen Rådan i Spånga. Den förfogar över icke mindre än 1,151,237 kr., skänkta av änkefru Sofia Alm. Omkring 70 barn mottagas här. Bland inrättningar för av naturen vanlottade barn märkas prinsessan Eugenie's kända anstalt för obotligt sjuka och vanföra barn samt den av fröken Jeanette Berglind grundade Tysta skolan för dövstumma flickor. Åkerbrukskolonien Hall, där grovt varnartiga gossar omhändertagas, har upprättats av drottning Josefina och vilar på en donation av henne (42,763 kr.).

Många och stora gåvor hava skänkts till vetenskapliga ändamål och för främjandet av högre studier. Främst bland dessa torde böra nämnas fru Vilhelmina

Hiertas skapelse, stiftelsen Lars Hiertas minne, med den sällsport vidsynta uppgiften att "fritt och oberoende verka för det mänskliga framåtskridandet" (666,569 kr.). Vissa från denna utgående medel hava fonderats för bestämda ändamål. Så har vid Tandläkareinstitutet grundats en stipendiefond (14,651 kr.) för kvinnliga studerande, vid Uppsala universitet en för kvinnliga medicine studerande (6,450 kr.) och vid Lunds universitet en för kvinnliga studerande (6,886 kr.). En annan stipendiefond (15,238 kr) för kvinnliga studerande vid Karolinska institutet utgör en gåva av fröken Hedvig Hierta och fru Anna Retzius, född Hierta. Från fru Emilia Retzius åter har Svenska läkarsällskapet mottagit en ganska stor summa (36,753 kr.) för att främja studiet av den normala anatomen och även fysiologien. Samma givare har skänkt Vetenskapsakademien medel (30,646 kr.) till resestipendier för naturhistorisk och geografisk forskning. Från Jenny Lind åter härstamma stora stipendiefonder (85,869 kr. och 98,868 kr.) vid Konsthögskolan och Musikaliska akademien.

I jämförelse med vad kvinnorna offrat på vetenskap och konst äro i Stockholm donationerna till sjukvård egendomligt nog ej så stora. Den, som givit mest för detta ändamål, är säkerligen drottning Sophia, skaparinnan av *Sophiahemmet*. Dess fonder uppgå till 781,827 kr. Vidare torde höra nämnas den av fru Ebba Lind af Hageby, född Hierta, stiftade *Föreningen för sjukvård i fattiga hem* (24,682 kr.).

Intresset för åstadkommandet av pen-

sionsfonder har däremot varit påfallande stort inom huvudstaden. Alla slag av behövande, åldriga kvinnor hava ihågkommit. I en del fall kan man tydligt läsa mellan raderna ur vilken krets donatorerna själva framgått. Så är t. ex. förhållandet med mamsell S. M. Sundin, som velat pensionera änkor och döttrar efter borgare, "helst sidenkramhandlare". Störst bland hithörande stiftelser äro fröken Hanna Roos af Hjelmsäters fonder för pensioner och stipendier, tillsammans 197,989 kr., samt fröken Ulrika Matilda Nolleroths stiftelse (158,907 kr.), som utdelar pensioner på 320, 160 och 80 kr. till ett visst antal i Sverige, Norge eller Danmark födda, ogifta kvinnor.

Bland gåvor för övriga ändamål märkes fröken Julia Sofia Gieseckes donation (318,191 kr.) till Nationalmuseum för inköp av konstverk. På Årsta synes en framställning av ifrågavarande medels användning. Bland konstverk, som här fotografiskt återgivits, märkas bl. a. så kända och värderade saker som Edelfelts porträtt av Viktor Rydberg, tre av Carl Larssons fresker i Nationalmusei trappuppgång samt Frans Hals' violinspelare (halva kostnaden för den sistnämnda ersatt av Gieseckeska medel).

Slutligen torde böra nämnas fröken M. J. Guillaumes välmenande gåvor (6,066 kr.) till belöning åt dem, "genom vilkas angivande personer, som plåga och mishandla djur, bliva till ansvar fällda", samt till "utgivande av skrifter, som befordra en mild behandling av husdjuren" (10,060 kronor).

Susy Silfverbrand-Erikson.

Själar och ansikten.

V.

Anna Sandström.

Det är tre och ett halvt årtiondes möda och glädje Anna Sandström fått förnimma sedan hon började sitt verk inom den svenska flickskolan, det verk, som tack vare hennes personlighets och begåvnings sällsynta djup, klarhet och styrka har blivit av en överväldigande betydelse. Det är nära tre årtiondens hyllning hon från Nordens främsta pedagoger fått mottaga för det livsverk, vars tidigare skeden hon nu, vid fullbordandet av sina 60 år, kan överblicka. Av en så genomgripande betydelse är detta livsverk, att dess klargörande på samma gång blir en den översiktligaste formulering av våra dagars svenska undervisningsväsende. Anna Sandströms framträdande bildade epok, inledde det skede då undervisningen, lyftande sig till ett högre plan, intog sin ställning av hög rang. Hennes framträdande har, där skolundervisningen i övrigt endast lyft all utvecklings lag, blivit en omstörtande makt. Genom det berättigade, det naturnödvändiga i sina principer och fordringar, genom det geniala greppet på sitt ämne vann hon i de klarseende och djuptänkta hängivna anhängare. Motsägande stämmor, som höjdes, mattades; till och med de genstörtigaste tystnade.

I sentensen "Realism i undervisning", synlig som titel å en år 1882 utkommande bok, formulerade Anna Sandström — ännu endast känd under signaturen Uffe — sina fordringar. Den kamp, det stridens gny, som samma krav sedan länge väckt

i vårt grannland Danmark, hade knappast givit eko i vårt land. Mot formalismens, den allt liv mördande, själlösa undervisningsmetod, som då var gängse och vilken bildar en nattlig bakgrund till den unga gryende dagen, skuro och bländade som blixtrar ropen på det levande, fria och hänryckta ordet, på plats för en kraftigare kulturell insats, på formalismens tillbakavikande för realism. Med sitt sinne lika klart och djupt fattande såväl våra dagars mänskliga liv i dess mångahanda sammanhang och betingelser som avlägsna tidsperioders och länders kulturkamp, blev Anna Sandström främjare av dittills åsidosatta kulturvärden inom grupper av undervisningsämnen, de det mänskliga livet närmast berörande, läran om människolivet och människovärlden: kulturhistorien och den en mångfald av skilda områden berörande geografien; dessa båda i motsats mot den dittills allt annat behärskande språkundervisningen. Själv fylld av den fröjd eller bävan som måste fylla oss, "sena tiders barn", då töcknet över tiderna någon gång lyfter sig och vi blicka in i fjärran dagars tillvaro, måste hon som en första betingelse för undervisningen slopa såväl läroböcker som lärometoder bundna enbart till politisk historia och ett mekaniskt inlärande därav.

Och Anna Sandström levde som hon lärde! Det var i de dagarna, då fulhet och tråkighet ännu sutto på tronen som dygder och skönheten var så gott som bortglömd, då en liten flickas skolvärld

var som sorgen och natten i jämförelse med den lantligt sköna och ljuva hemvärld hon tvungits att lämna; då ens andliga jag frös och svalt och varken fann värme eller näring i de tröstlöst fula skolrummen, i dagarnas tunga enahanda eller i Odhner, Dahm eller ens de ordentligt genompluggade och läxlästa Frithiofs saga och Fänrik Ståls sägner. Vi hade slentrianmässigt fösts in i den svenska medeltiden, vi hade suttit halvt ihjältråkade och djupt likgiltiga åsett de där handlande personerna. Att dessa en gång varit människor som vi stod oss lika fjärran som allt annat mänskligt. Odräglig läxläsning och den överallt lurande fulheten var ju under åtta av årets tolv månader vår värld.

Då — en ung lärarinna, vars ansikte, gestalt och kläder voro en tjusning att se på, uppenbarar sig. Hennes ord, hennes berättelser och beskrivningar bliva en lika stor tjusning. Vi, som aldrig förr värmts eller rörts av det mänskliga, följa med bävan i våra hjärtan Alarik, Richard Lejonhjärta, Saladdin och Birgitta, vi leva med Blondel, som sjungande söker sin fångne konung, vi tåga ut med korsridarna, intaga Jerusalem, kämpa vid Rosette och Damiette, hänföras av den unge och ridderlige Saladdin — — —

Därefter ånyo år av läxplugg. Anna Sandström har lämnat vår skola och grundat en egen. Men aldrig glömmar man de stunder, då för första gången ens egen trånga och tråkiga lilla värld vidgades till en del av tidernas liv; aldrig bleknar skimret kring Birgitta, Gottfrid av Bouillon och den unge Tankred, Richard Lejonhjärta och Saladdin. Aldrig glömmar man Anna Sandströms unga, ljusa gestalt, de

levande friska skildringarna från hennes hjärta och mun.

I hög grad uppskattad och stödd i sitt hem, främst av sin fostermor, den själfulla, djupt och fint begåvade fröken Maria Hagberg, förde Anna Sandström under en följd av år modigt och oförskräckt sin talan. Med "Kvinnoarbete och kvinnoolycka" och "Modern, romantik och etik" gjorde hon sina tungt vägande inlägg i Ellen Key-striden på 1890-talet. Förtrogen med tidens alla kulturella strömningar och rörelser, inlade hon sin livliga gensaga mot en del av de då hävdade meningarna. I sin egen raskt tillväxande skola om-satte och prövade hon sina idéer — skolan utvidgades senare med ett seminarium.

Alltjämt hade Anna Sandström till sitt förfogande haft makten så väl i det talade som i det skrivna ordet. Hon redigerar den högt ansedda pedagogiska tidskriften Verdandi och fortsätter i de båda överlägsna verken "Nordens första storhetstid" och "Natur och arbetsliv i svenska bygder" sin verksamhet som skriftställare. Till samma vida åhörarkrets har hon vid de stora nordiska skolmötena vänt sig; andlöst har man här lyssnat till henne för att, när de kloka, modiga och vackra, från hjärta till hjärta gående orden förklingat, brista ut i jubel. Vem kan glömma hennes vädjande och uppfordrande ord vid skolmötet i Stockholm 1891, där hon varnande och klarseende påvisade vårt tidslynnes och vår litteraturs oförmåga att skapa ett sunt och pliktrogget folk, där hon blottade de dolda faror, som hota vår ungdoms sedliga kraft, visade att en sådd av skenbart harmlösa frön kan i unga sinnen bliva en draksädd.

Sällsamt strålande står Anna Sandströms

gestalt för ens erinran. Dristig, själsstark och spänstig står hon ännu vid fyllda 60 år, en av själsstorhet, harmoni och hänförelse adlad personlighet.

Elisabeth Thorman.

Årstaklubben.

När Fredrika-Bremer-Förbundets årsmöte i juni uppdrog åt förbundsstyrelsen att vidtaga åtgärder för hyrande av en lokal i Stockholm, där det baltiska Årstas samlingar skulle inrymmas, var det helt andra och lugna tider. Redan i första dagarna av juli var man också färdig med att skicka ut ett upprop till Sverges kvinnor om att bilda en kooperativ förening, Kvinnornas andelsförening Årstaklubben, som skulle ha till uppgift att realisera det uppställda önskemålet. Meningen var att icke endast hyra en lämplig lokal åt det dyrbara material, som samlats på Årsta, utan att det hela skulle bli en verklig klubblokal med bibliotek, skriv- och läsrum, restaurang och resanderum.

Genom andelsteckning — andelarna sattes till 25 kr. — tänkte man sig att erforderligt kapital skulle uppbringas. Det stora intresse, som från alla håll visades utställningens Årsta, gjorde, att man hoppades att redan till 15 november ha teckningen avslutad. Listor för andelsteckning hade utlagts på Årsta och Fredrika-Bremer-Förbundets byrå i Stockholm.

Sensommarens ödesdigra händelser inverka naturligtvis även på detta företags realiserande. För närvarande torde ingen möjlighet finnas att forcera penninginsamlingen, varför teckningstiden måste förlängas till en tidpunkt, som senare kommer att offentliggöras.

Glimtar utifrån.

Den stora folkupplysaren. I septemberhäftet av den norska tidskriften »For hjem og samfund» håller dess redaktör, fru Marie Michelet, under rubriken *Besökelsens* tid en skoningslös botpredikan för sitt folk. »Vad vi under den gångna veckan [början av augusti] ha erfårit av fosterlandsälskande mänskors egoism och vilja att, hur det än må gå banker och samhället för övrigt, sätta sig personligen i säkerhet — det är en läpenning för långa tider mot självupphöjelse. Det är inte långt steg från den som inte alls vill försvara fosterlandet till den som bara vill försvara sig själv. Hopandet av guldmynt, silvermynt och matvaror, uppskruvade priser och stormning av bankerna äro ytt-ringar av den teoretiska fosterlandskärlekens bankrutt i farans stund. Underligt förödmjukande låter det nu efteråt, när vi känna hur mycket av vår innersta svaghet vi ha blottat då järnridån föll med sitt krigsbudskap, att höra talas om den och den, som lugnt och utan att vackla gått ärans raka väg, sålt sina varor till fastslagna priser, hållit sina avtal och tänkt sist på sig själv».

Denna räfst gäller alla nationer, ty överallt ha med automatisk precision samma företeelser visat sig på den stora demaskeringens klockslag. Men överallt reser sig också det sociala samvetet (eller åtminstone anständighetskänslan) till protest. Ett socialt samvete äga vi nämligen fortfarande, ehuru det internationella är fullkomligt utrotat i Europa.

Fru Michelet hyser emellertid ett fromt, om än icke alldeles visst hopp om att denna skärseld skall leda till Norges pånyttfödelse, att nationen skall »vända tillbaka till förhållanden, som stå i överensstämmelse med vårt lands ekonomi både i kläder, mat och nöjen, och låta alla inbillningar om att vi ha förmåga och skyldighet att leva ett europeiskt liv i restaurangatmosfär och uppvisningar av sista modet bli ett övervunnet stadium, som vi vuxit ifrån under krigets utvecklande och mognande dagar».

Om kriget vore så överlägsen pedagog och samhällsordnare, som det har rykte för,

borde man önska sig förmånen av dess lektioner så ofta, att freden aldrig bleve mer än såpass rast, att man hunne pusta och rusta. Men man har skäl att misstro — på samma gång man ovillkorligt beundrar — de sköna och briljanta dygder, som födas av skrämsel och nöd: de prydas av en hektisk rodnad, som icke tyder på stark konstitution och långt liv.

»Famose Frauen». För första gången har ett krig stött ihop med en mäktig organiserad kvinnorörelse. Därav ha uppstått högst underbara kombinationer. Att kvinnorörelsen är svuren fiende till krig är känt och självklart. Den har också pliktskyldigt höjt protest mot det nu pågående, d. v. s. uppfyllt alla formaliteter, ty om mer kunde det ju inte bli fråga. Men sedan den tvagit sina händer, har den med liv och själ kastat sig in i kampen. Detta gäller framför allt om den tyska. Och nu händer det häpnadsväckande, att det tillstånd, som den mest av allt fruktat och sökt avvärja, visar sig vara dess mäktigaste befordrare. Nu rycker den fram med stormsteg under lösen »Deutschland, Deutschland über alles» och finner inga motståndare mer. Man har inte längre tid och råd att avgränsa någon »kvinnans sfär.» Kvinnorna passa nu överallt där de kunna göra nytta, även på de »okvinnligaste» poster. Fosterlandsförsvarare och fosterlandsbevarare — krigskamrater alla.

All den djupgående sociala kunskap, den praktiska skicklighet och den sega, disciplinerade energi, som beundransvärt utbildats inom tyska kvinnorörelsen och som den i in- och utland rönt så ringa erkännande för, har fått ett oöverskådligt verkningsfält öppnat för sig. Det behövs den erfarenhet och överblick, som i långa, tunga kampårs mödor förvärvats inom dessa kretsar, för att organisera och fördela den kaotiska offervillighet, som plötsligt huvudyr rusar fram ur alla vrår. Dessa otränade frivilliga måste ofta hållas i schack med skarpa tillrättavisningar från röst-rättsveteraner. De mängder välmående fruar och fröknar, som med ovana händer sticka strumpor och muddar åt fosterlandet, gehei-

merådinnorna, som i extatiskt hjältemod ställa sig vid tvättbunken för att gnugga sårade soldaters skjortor, professorerna, som utföra subalternas skrivgöromål, ämbetsmän, rentiererna, studenterna och scouterna, som ävlas att hjälpa till gratis på alla håll, dessa aktningssälda men tafatta patrioter ha redan frambesvurit en ny nationalfara: arbetslösheten med åtföljande nöd och förbittring. Denna illojala konkurrens sträva de socialpolitiskt sakkunniga att avleda.

Anita Augspurg har i en präktig artikel (avtryckt ur »Münchener Zeitung» i »Die Frauenbewegung» 1 sept.) utrett grundlinjerna av deras plikt, som ha tillfälle att välja på vilket sätt de i dessa dagar vilja tjäna det allmänna. Det första de ha att offra är den lilla självviska ambitionen att bistå fosterlandet med sina händer arbete. Detta måste de överlämna åt tomma händer och betala för det. Arbetsförmedling är den enda verksamhet för det allmänna, som bör få ske gratis. Vidare lägger Anita Augspurg de välbärgade på hjärtat, att överdriven sparsamhet i dessa tider icke är en obetingad dygd. Att utveckla bländande lyx vore ju kanske smaklöst, men fosterländskt är det att inte inskränka sig till det nödvändigaste utan bereda avsättning åt »den solida kvalitetsindustrin». Ty vad det gäller är att hålla de ekonomiska funktionernas kretslopp i gång så obehindrat som möjligt. I ett upprop, utfärdat av Anita Augspurg, Lida Gustava Heymann och kommerserådet Schülein, kallas »die freie Liebestätigkeit» rent ut en »förbannelse.» Där uppmanas ock husmödrar, industriidkare, köpmän, lantbrukare o. s. v. att icke avskeda några tjänare och anställda utan snarare, om möjligt är, ta fler i sin tjänst, i nödfall mot fritt vivre.

Veckotidningen *Frauenkapital* säljes i lösnummer över hela riket till förmån för en av redaktionen upprättad krigshjälpsfond, vars medel efter noggrann prövning utdelas bland organisationer, som sörja för soldatfamiljer och arbetslösa. I tidningens vackra lokal är en »Kriegsschreibstube» inredd, till kostnadsfritt begagnande för envar. Där meddelas upplysningar rörande juridiska, eko-

nomiska och postala angelägenheter, säljes fältbrevkort och lämnas bistånd vid adressering av försändelser, ja, mindre skrivkunniga få till och med diktera sina meddelanden till de anhöriga i fält.

Från »Frauenkapital» har också utgått ett projekt, som kanske kommer att visa sig följdrikt: kvinnornas landstorm. I häftet för 30 aug. framlägges det av Frauenbanks jurist, dr Marie Raschke, i en flammande hymnartad uppsats, rytmisk och germanskt högstämd som ett manifest från anno 1813. Varför skulle inte kvinnorna avlösa de män, som dömts till bevakningstjänst inom gränserna och brinna av längtan till fronten?

Denna tanke ligger i luften, den dyker upp samtidigt på andra håll och den har redan börjat förverkligas. Två välbekanta rösträttskämpar, dr Käthe Schirmacher och Klara Schleker, stå väpnade på vakt vid en bro nära gränsen mellan Mecklenburg och Pommern. De anmälde sig till landstormstjänst utan att fråga efter, om någon ville följa exemplet, men offentliggjorde sedan ett upprop, kort och klämmigt, vari det bl. a. heter: »För 100 år sedan kämpade enstaka kvinnor för fosterlandet, i dag äro tusenden beredda därtill».

Käthe Schirmacher soldat! I första ögonblicket känns det som en örfil, men sedan, vid närmare besinning, förefaller det helt naturligt och henne så likt. »Sie sind ja eine famose Frau», sade henne en beund-

rande officer. Det ha vi länge vetat, men att det erkännes av den primitiva manlighet, som hon så obarmhärtigt avslöjat i »Das Rätsel: Weib», verkar fabelaktigt.

Asquith får gå lös. »Je suis sauvé», utropade Gustav III, när ett krig kom och räddade honom ur ett annat. Engelska regeringen suckar kanske detsamma, ty nu kan den njuta en hemfrid, som den inte smakat på åratals. De bägge inhemska fiendearmerna ha i patriotisk lojalitet förklarar vapenstillestånd. Sir Edward Carson tågar med sina Ulsterrebeller ut att slåss mot tyskar, och man kan allvarsamt befara, att mrs Pankhurst gör sammalunda med sina suffragetter. Women's Social and Political Union omfattar 14,000 medlemmar, av vilka en stor del avlagt väldigare prof på mod och uthållighet än någon reguljär soldat kan berömma sig av. Vi känna emellertid inte deras planer, ty någon tidning kommer oss inte mer tillhanda från England.

Kvitterat. I Canada har en förordning utfärdats, att varje gift man, som anmäler sig till frivillig krigstjänst, måste förete sin hustrus skriftliga samtycke. Woman's Journal (22 aug.) hälsar den med gillande som ett utjämnande motstycke till den lag, som stadgar, att ingen operation får företagas på en gift kvinna utan makens samtycke. Det är en lång omväg till rättvis fördelning, men dock en sorts väg.

Svenska kvinnliga konstnärer på Baltiska utställningen.

Några anteckningar och synpunkter.

Baltiska utställningen rymde i sitt arkitekturvirrvarr bland maskiner och industribrådska en avskild lugn vrå, som lyckats fånga en liten skymt av idyllen och något av friden från en svensk herrgård. Det var Årsta. Inom dess murar åskådliggjordes de svenska kvinnornas verksamhet i skilda läger, men det var

på samma gång en vacker hyllningsgård åt stora svenska kvinnor, först och främst Fredrika Bremer. Från hennes salong tyckte man sig se trådarna utgå, som snabbt skulle grenas ut sig och vävas samman till ett vittomfattande nät, färdigt att omsluta alla grenar, även konsten. De miniatyrer som prydde väggarna i salongen läto ana,

att en så stor portion konstnärlighet ingick i hennes mångsidiga begåvning att om konsten blivit hennes huvudintresse, målarkonsten i kvinnohand på en gång skulle ha ryckts upp i ett högre plan än Sofie Adlersparre mäktade lyfta den till.

Väl hade före Sofie Adlersparre Ulrica Pasch och andra långt bättre konterfejat våra förfäder under gångna tider, men vad som det oaktat gör den dag, hon gjorde konsten till sin livsuppgift, till en märkesdag för svenska konstnärinnor är att hon orädd bröt konventionalismens skrankor och gav stöten åt den revolution som 1864 skulle öppna akademiens portar för kvinnliga elever. I och med det samma var ju varje ung konstadept, manlig som kvinnlig, — åtminstone i teorien — satt på samma plan, hänvisad till egen begåvning och styrka.

Det är som hade först i våra dagar denna idé slagit rot med tillräcklig kraft att skjuta starka och friska skott. Ty är det ej blott den sunda konsekvensen av akademiförordningen, som kommit flertalet av de mera begåvade målariinnorna att utställa fritt i salarna, eller uppdelade i frivilliga sammanslutningar efter konstnärligt kynne? På det sättet blevo de även sammangjutna i sin rätta miljö i den stora helhetsbilden av svensk konst, som utställningen gav. För den som studerade ur synpunkten kvinnliga konstnärers utveckling blev intresset därigenom fördubblat, vartill kom det nöje man hade av att se hur väl rustade de varit att upptaga denna fria tävlan.

"Svenska konstnärinnors" tavelutställning gjorde ett matt intryck, fränsett ovan nämnda förhållande även därför att gallringen ej varit tillräckligt sträng och de

båda rummen på grund därav fingo alltför mycket karaktär av den mestadels medelmåttiga, ja ibland undermåliga konst som utställts.

Kraft att helt dominera denna omgivning och lysa upp rummet hade Gerda Kallstenius' själfulla porträtt av professorskan Ulla Johansson, ett av utställningens vackraste. I viss mån gällde detta även om Hildegard Thorells, Elisabeth Barnekows (van Goeben), Helène Herslows, Lilly Segerdahls och andras arbeten. Dit hörde även Kaja Widegrens Lidforsshuvud och landskapisterna Charlotte Wahlström, Stina Tirén (särskilt "Tallmyr"), Edith Grafström v. Knaffl, Hanna Moeschlin m. fl. Bland akvarellerna fäste man sig som alltid främst vid Otilia Adelfborgs, fulla av dalastämning i färg och teckning.

Tyra Kleens vackra etsningar Repos och Parfum oriental liksom Elsa Björkmans och många andras grafiska alster måste här av utrymmesskäl förbigås.

Ute i salarna hängde H. K. H. kronprinsessans lilla utställning av landskap, som med fin färgsammanställning och känsla återgav den svenska naturens på en gång höga och disiga luft i vår och vinter. Mathilda Wigert-Österlunds vackra bitar från Marielund, Ester Almquists och Anna Bobergs goda saker äro välkända för konstintresserade. Bland Hanna Paulis tre vackra dukar var en gruppbild av Handarbetets Vänner, Elsa Backlund-Celsing nådde längst i sina akvareller och många av Agnes Wieslanders och Tora Holmströms arbeten voro utmärkta, särskilt den förstnämndas "Vårningar". De tillhörde som bekant "Konstnärgruppen 1913." Icke ens bland expressionisterna saknades

en kvinnlig representant, Sigrid Hjertén-Grünewald. Hon skulle här förbigåtts, om ej den omständigheten, att hon förfogade över en hel vägg, kunde ha givit det för expressionisterna sorgliga skenet att hon hör till deras bättre förmågor. Jämfört med Waldemar Bechtejeffs liktåg i ryska avdelningen eller, för att ta en kvinna, Mariana Weréfkins arbeten, äro ju våra expressionister svaga. Men Isaak Grünewalds porträtt av fru M. och några av Nils v. Dardels porträtt eller gatubilder visa hur långt den ultramoderna konsten hos oss verkligen hunnit och en betraktare stämplar instinktivt Sigrid Grünewalds arbeten som osjälvständiga, tämligen illa utförda repliker av den obehärskade, ännu icke genomarbetade delen av hennes mans produktion.

Bland våra skulpturer saknades tyvärr det främsta namnet, Sigrid Blomberg, och likväl gjorde Svenska konstnärinnors skulpturutställning ett mycket starkt intryck. Här träffade man Ruth Milles', Agnes Frumeries, Ida Mattons, Gerda Sprinchorns och Alice Nordins vackra och välbekanta arbeten. Caroline Bruce, Ida Thoresen, Runa Hübe och Anna Troilipetterson bidrogo att stärka intrycket att de kvinnliga konstnärerna lämna ett kraftigt bidrag till den unga svenska skulptur, vars födelsestund vi nu uppleva. Hjordis Nordin-Tengbom, som tillika med Aina Wallberg utställde ute i salarna, bekräftar detta, men framför allt ett av den svenska utställningens utsöktaste föremål, som dock ej fanns i konstavdelningen: Handarbetets Vänner hade varit lyckliga nog att för sin kyrksal förvärva Ellen Roosvals förslag till korskranskrön, såväl det på Kyrklig konst

förut utställda som ett nytt, i år utarbetat förslag. Mellan de båda förslagen ligga två år, som rymma en hastig utveckling, mot större slutenhet, kraft och uttrycksfullhet.

Byggande vidare på den från antik och medeltid överlämnade, men av renässansen glömda tradition, som gjorde så gott som all skulptur (det gällde även sten) polykrom, lyckas det henne, då hon med sina skulpturanlag förenar en sällsynt koloristisk begåvning, att gjuta ett fantasiens och livfullhetens skimmer över de expressiva formerna och förläna dem den helighet den kyrkliga konstens bästa alster hade under dess storhetstid — medeltiden. Med sin anatomiska och perspektiviska kunskap kan hon även saklöst lämna realismen för uttrycksfullheten med samma goda resultat som 1100-talskonstnärerna till Tryde- och Löderupfuntarna, vilka man kunde studera i kyrkliga utställningen.

Jag har uppehållit mig så länge vid Ellen Roosvals arbeten, dels emedan, då hon så gott som aldrig utställer, hon är proportionsvis minst känd, dels och framför allt emedan hon så att säga bildar slutstenen i den utvecklingskedja, som går från Sofie Adlersparre. Hon är kanske den första av Sofie Adlersparres efterföljare, som fullt obetingat kan räknas in bland våra största konstnärer. Inför "Paradiset" och "Nedstigandet i dödsriket" på förslaget från 1914 dyker Milles-salen i utställningsbyggnaden, som vi nyss lämnat, upp för ens inre syn och man frågar sig övillkorligt om Saltsjöbadskyrkans skulptör är överträffad. Svaret ligger i framtidens sköte.

Gerda Boëthius.

Kapten Bloms man.

Syster Anna stod och lutade sig ut genom fönstret i sjukhuskorridoren, medan hon väntade den nya patienten. Vad det var friskt och grönt där nere i parken! Inte hade hon kommit ihåg, att våren var så långt framskriden. Gräsmattorna voro ju redan svagt gröna och där nere på en av dem satt portvaktens tös med sin docka i famnen.

— En riktig liten idyll, tänkte syster Anna med en suck, som inte smakade så litet av sentimentalitet.

Men i nästa ögonblick flög ett självironiskt löje över hennes ansikte. Hon hade kommit att tänka på hur föga hennes egen person passade i stycke med den värfagra morgonen. Och hon såg verkligen också helt omornad ut, där hon stod, trettiårig, mager och tård. Men så hade hon också vakat hela natten.

— Förlåt, syster, är det på den här avdelningen kapten Blom ligger? frågade i detta ögonblick en främmande stämma bakom henne.

Sköterskan vände sig om och såg med halvt ovillig blick på den talande. Hon hade glömt både tid och rum för det härliga panorama, som utbreddes sig nedanför fönstret: den lilla staden med sin stora kyrka, de knoppande träden i stadsträdgården och den milsvida slätten längst bort.

— Kapten Blom kanske ligger på C, svarade hon lite dröjande med likgiltig röst. Det här är kvinnoavdelning.

Men i detsamma kom kapten Blom. Hon såg inte mycket mycket krigisk ut, den lilla frälsningskaptenen, där hon halvlåg, buren i gullstol av Johan och Carlsson, med huvudet lutat mot Johans axel. Hon var mycket blek, hennes ögonlock voro tungt slutna och med de två långa, svarta flätorna hängande nedåt ryggen såg hon nästan ut som en liten flicka.

— En vissnande blomma, en bruten lilja, tänkte syster Anna och åter smålog hon ironiskt — även denna gång åt sig själv.

Nu skulle den lilla kaptenen installeras, och hon fick sin plats på 3:an hos de andra gynekologpatienterna. Det var sannerligen inte något vidare trevligt sällskap hon kom till. Där fanns långa Tilda, som alltid blev så ond, om hon inte fick det som blev över på extrabrickorna, och slussvaktarfrun, som var så morsk för att mannen hade pengar på banken, och fru Emanuelsson, vars svåraste åkomma var inbillningssjuka och som för var natt fick nervösa anfall och trodde att hon skulle dö med detsamma.

Ja, det var verkligen inte trevligt på 3:an, som ingalunda kunde kallas ett lugnt och fridfullt ställe. Där var prat, resonemang och dispyter från morgon till kväll, men denna dag blev det tyst — man nändes ej störa den lilla kaptenen. Man till och med viskade.

Det hade emellertid blivit kväll, och den nykomna hade genomgått en svår operation, som måst omedelbart företagas. Syster Anna, som skulle vaka hos henne, hade varit inne på barnsalen för att se till att allt där var i ordning för natten, och hon stod just i begrepp att bege sig in till den sjuka på 3:an, då hon längst ner i korridoren upptäckte en person, som tydligen ej hörde huset till.

— Hur har den där figuren kommit in? tänkte hon. Vad har den där här att göra så sent?

Den främmande närmade sig.

— Ser syster, det är jag, som är Andersson, förklarade han i en inställsam och viktig ton, som tycktes antyda, att därmed vore allting sagt.

— Jaså, och vad vill ni då? blev det något korta svaret.

— Jag ville fråga hur det är med min hustru, kapten Andersson vid armén.

Sköterskan såg häpen på mannen. Var något sådant verkligen möjligt? Denna stora grova karl med sitt på en gång lismande och brutala ansikte, inte kunde väl det vara kapten Bloms man. Syster gjorde en liten tvekanande fråga.

— Jo, Gud välsigne syster nu och i all evighet, det är det visst det. Men de kallar henne Blom ändå, för så hette hon, innan hon vart gift. Jaa, det är minsann ingen glädje att ha en sjuk hustru, ska jag säga syster. Herren vare tack och lov för allt! Det här var då en riktig prövning. Det lät på doktorn som han trodde, att han skulle bli tvungen att ta bort livmodern på'nå stackarn, och då vore det väl så gott, att hon finge dö med detsamma, för då är hon ju ändå förstörd invärtes. Hal-leluja!

Syster Anna såg på mannen, och han kände sig tydligen inte alldeles väl tillfreds under hennes blick.

— Jag tänker det är väl bäst, att jag går hem igen, kan jag tro. Herren är den ensammes hjälp och beskyddare. Det är gott att lita till honom i all nöd, älskade syster.

Men sköterskan hade redan utan ett enda ord vänt honom ryggen och gått in till sina sjuklingar på 3:an.

Där var halvmörkt och tyst. Den lilla kaptenen låg lugn och stilla, och de andra patienterna tycktes, gudskelov, alla ha somnat. Sköterskan drog en suck av lättnad. Hon gjorde det så bekvämt som möjligt för sig och satte sig vid fru Bloms säng.

Den tycktes henne så avlägsen, som i en annan tillvaro, den tiden, då hon var kväll klockan tio kröp ner i sin säng, drog upp täcket omkring sig och somnade inom några minuter. Ack, i denna stund fanns intet i världen, som syster Anna tyckte vara jämförligt med att få sova. Hon tänkte med slö förvåning på alla dem, som kanske just i detta ögonblick lämnade sina hem och sina goda bäddar för att på ett eller annat

sätt förslösa nattens härliga timmar. Hennes ögon slöto sig mot hennes vilja. Inte vore det väl så farligt, om hon sov en liten stund — hon hade ju blivit så lättsövd.

I detsamma hördes en sakta knackning på dörren, och sköterskan for upp ur stolen i samma ögonblick som dörren långsamt öppnades och en kvinna tyst smög sig in. Hon var varken ung eller vacker, hennes breda axlar voro böjda och hennes ansikte magert och fårat. Men det fanns dock något i de grova dragen, som genast stämde sköterskan till hennes förmån.

— Ursäkta, sade den främmande i viskande ton, det var en som sa, att kapten låg här och att syster var inne hos henne. Jag är granne till kapten — jag bor mitt emot i farstun — och jag ville så gärna höra hur det stod till. Och jag tänkte som så: nu ligger hon så ensam på sjukhuset, och om hon vaknar opp och vet till sig en smula, så kunde det kanske göra henne gott att få se ett bekant ansikte.

Den främmande kvinnan tycktes betänka sig ett ögonblick.

— Nog för syster är den bästa, som kan vara hos henne, förstås, tillade hon därefter med en viss iver, liksom rädd att ha varit ohövlig mot sköterskan. Men hemma till vårt har hon varit varanda dag sen hon kom hit till stan — så att om jag fick sitta här — jag ska inte störa.

Den lilla kaptenens grannfru satte upp ett bevakande ansikte. Syster gjorde ett tecken mot en stol nere vid dörren, och den främmande satte sig tyst.

Tystnaden varade länge, endast då och då avbruten av den sjukas medvetlösas mumlande.

— Henne varder mycket förlåtet — mycket, mycket, viskade hon oupphörligt med sin mjuka stämma.

Syster Anna började undra vad klockan kunde vara. Skulle det då aldrig bli morgon igen?

Den okända nere vid dörren hade suttit tyst alla dessa långa timmar, under vilka den sjuka ej en enda gång kommit till klart medvetande. Nu började hon tala mycket tyst och försiktigt. Hon berättade om den sjuka kaptenen och om allt det goda, som denna hade gjort de fattiga där i staden. Det skulle bli så tomt och underligt, om hon ginge bort, hon som varit alla fattigas vän.

— För hon, som ligger här, syster, hon är en riktig gudsängel, det är vad hon är, bedyrade den främmande. Och de första åren var hon alltid så innerligt glad, men det blev förstås annorlunda, sen hon blev gift med Andersson.

— Har hon varit gift länge? frågade sköterskan i slapp ton.

Kvinnan tyckte räkna på fingrarna, innan hon svarade.

— Det kan väl vara en fem eller sex år vid det här laget, sade hon sedan. Det var året efter sen våran Gustav dog. Han hade lungsot, stackare, och kaptен var så snäll mot oss och hjälpte oss på alla sätt. Gustav var så dann, så dann i henne och låg hela dagarna och väntade på att få höra henne komma i trappan. Sen när han dog, satt hon vid sängen och höll honom i hand och han sa: "Nu går jag nöjd över floden." Ja, det var den tiden det.

Hon suckade.

Sköterskan tyckte, att hon måste säga något för att inte visa sig ovänlig. Men vad skulle hon väl hitta på?

— Är både Andersson och hans hustru härifrån stan? frågade hon efter en stund.

— Nej då, Andersson, gubevars, det vet ingen var han är ifrån, och samma kan det också göra. Men ända från första kvällen sprang han på armén och jämt sa han, att ingen hade så'n makt med djävulen som kaptен Blom. Och till henne gick han också och läste och ba hela kvällarna ibland. Men jag ska säga syster, att den kvällen, då Anders-

son blev omvänd, då var han då riktigt befängd. Han läste och skrek, så gubben min vart riktigt sint — det är tunna väggar där i huset. Men den som var glad, det var kaptен det. Hon kom in till oss morgon därpå och sa så här till mig: "Fru Bergström", sa hon, "jag ville tala om för fru Bergström, att det skedde en stor Guds nåd i går kväll. Andersson har blivit Guds barn och jag är så lycklig och glad", sa hon. Och det syntes då också på henne; hon va så vacker, så det lyste om henne, och hon kysste mig, gamla skrälle, på båda kinderna.

— Jaså, att hon var så glad, sade sköterskan.

— Ja, det var hon visst, försäkrade fru Bergström, och kvällen därpå var Andersson där igen och läste och sjöng värre. Men när gubben min kom hem, så vart han fasligt arg. "Va är det här för tusan spektakel av Andersson?" sa Bergström. "Jag menar nu har karln blivit riktigt galen." Bergström ville partu ge sig till att bulsa i väggen, men jag ba'n förstås att låta bli för kaptens skull och talte om hur det va, att Andersson hade blivit frälst. "Jaså, ja-ha, det kan ju så vara det", sa gubben, "men jag är himla arg på'n ändå", sa han. Se, gubben är liksom lite ful i mun ibland, ska jag säga, så inte vill jag tala om allt va han sa, men till slut vände han sig mot väggen och molteg, och det fast Andersson höll på likadant, så länge vi va vakna.

Den lilla kaptenen kastade sig fram och tillbaka i bädden.

— Jag måtte väl inte störa henne, viskade fru Bergström oroligt.

Hon höll sig tyst en stund, men när den sjuka åter fallit tillbaka i sin dvaliknande slummer, fortsatte den goda frun sina meddelanden.

— Morgon därpå, vet syster, då kom kaptен in till oss, och jag höll rakt på att inte känna igen henne. Hon var så vit i ansiktet som lakanet där, och hen-

nes ögon va så underliga. Det va alldeles, som om hon inte kunde hålla sig riktigt rak längre. "Herre Gud, vad är det åt kapten?" sa jag, för jag blev så rädd, så jag glömde mig alldeles. "Är kapten sjuk?" "Det är något jag ville tala om för fru Bergström", sa hon så där lugnt och stilla, som hon jämt brukade, men det var, som om rösten hade kommit långt bortifrån, tyckte jag. "Det hörde jag i går, kapten", sa jag då, "Andersson är ju omvänd." Hon smålog en smula och såg på mig, så jag kände mig riktigt underlig på något sätt, och så sa hon: "Jag tänker gifta mig med Andersson." Nå, då kunde jag väl inte annat tänka än att hon höll på att bli tokig, och jag ville förstås skicka efter doktorn, men det ville hon inte höra talas om. Ja, sen gifte hon sig med Andersson om några veckor, och efter den da'n va hon aldrig riktigt lik sig mer. Stackars kapten, inte vet jag vad det va åt henne, men hon såg lessen och sjuk ut alltsen den tiden.

Fru Bergström skakade deltagande på sitt huvud.

— Kanske de inte riktigt passade ihop hon och mannen, förmodade syster.

— Åh nej, det kan en väl mest tänka.

— Fru Bergström nickade med ett uttryck av hemligt samförstånd. — Men hon kunde ha råkat värre ut också kapten, för nog är Andersson, förstås, en riktig sirapsburk, och inte ville jag haft'en till man, men han varken super eller svär, och går på armén gör han. Så nog kunde hon ha fått sämre också. Men off'cer fick han aldrig bli, och det va väl liksom lite retfullt för'n, förstås.

Det var inte utan, att en viss skadeglädje kunde spåras i fru Bergströms ansikte och röst. Men den hade redan i nästa ögonblick försvunnit.

— Ja, så gick det en fem sex år, och de bodde kvar på samma ställe som

vi. Så för precis tre dagar sen kom hon in till mig och såg likadan ut som den da'n, då hon talte om att hon tänkte gifta sig med Andersson. "Jag törs inte vara ensam", sa hon till mig. "Får jag bedja här inne hos er?" "Kära hjärtandes, kapten", sa jag, "här är ju kapten som hemma hos sig." Då föll hon på knä och läste böner, så tårarna rann, då jag hörde henne. Hon ba, att Gud skulle ta henne hem, för hon kunde inte leva längre. Och det ba hon många, många gånger i sträck. Till slut fick jag henne i säng, och när doktorn kom, sa han, att hon genast skulle i väg till lasarettet — och nu ligger hon här, den gudsängeln.

Fru Bergström tystnade, då hon såg den sjuka oroligt vända sig av och an i bädden. Den lilla kaptanen viskade något i feberyrsel, och syster Anna böjde sig ned över henne för att höra vad hon sade.

En fattig syndare jag är,
jag flyr till korsets stam.
Till dig jag mina sorger bär,
du heliga Guds lamm,

viskade den sjuka mödosamt den ena gången efter den andra.

— De skola bo vid klara källor och flödande vattubäckar — källor och vattubäckar, upprepade hon.

Sköterskan gav henne då och då några skedar vatten. Det började dagas alltmer.

*

Några tunga dagar och nätter hade gått, och åter var det en lång natt, kapten Bioms sista. Stundtals var den lilla kaptanen vid klart medvetande och hon följde då sin sjuksköterska med tacksamma blickar och talade vänliga, avbrutna ord med sin ännu i döden mjuka och böjliga stämma.

— Tror syster, att jag får gå hem i natt? Jag längtar så till den himmelska staden. Där skall ingen gråt vara mer och ingen sorg och inga tårar. —

Jag ser nog, att syster också är trött. Det blir skönt att få mötas där uppe en gång.

Just då brast det löst. Andersson hade suttit och sovit på en stol nära dörren med huvudet lutat mot dörrposten; han hade nämligen fått doktors löfte att under natten stanna hos den sjuka, och sköterskan hade inte kunnat hindra honom att begagna sig av tillåtelsen. Nu hade han vaknat och ansåg tydligen, att han borde uppträda så vid sin hustrus dödsbädd, att han hade något rörande att andraga vid nästa vittnesbörd. Hustruns sista ord hade givit honom en idé. Han reste sig kapprak och började sjunga med full hals.

Möts vi då, möts vi då
på den andra sidan floden?

vralade Andersson.

Länge fick han inte hålla på. Så snabb hade syster Anna aldrig varit förr i hela sitt liv, ty nästan i samma ögonblick, som Andersson började skråla, stod hon bredvid honom, och underbart nog, innan hon ännu hunnit säga ett ord, hade han förstätt henne.

— Jag ska vara alldeles tyst, syster. Jag ska tiga hela natten, om det så är Guds vilja — Herren vare tack och lov!

Så sjönk han åter ned i sin förra ställning och blev tyst som förut.

Men friden i sjukrummet var störd, och syster Anna hörde med bävan hur fru Emanuelsson började vrida och vända sig under täcket.

— Syster, syster, jämrade hon sig under halvkvävda snyftningar, min tid blir inte lång, det känner jag. Jag är redan kall om bena.

Slussvaktarfrun fnyste av ilska i sin vrå och höll en längre monolog, vars slutkläm tydlig nådde sköterskans öra.

— Tusan te karl, fräste hon.

Men i sängen bredvid hennes satt Tilda, lång och stel och kantig.

— Det säger jag syster, att vore jag som syster, så körde jag straxt karln på dörrn.

Ack, föga anade Tilda hur gärna sköterskan skulle velat följa hennes råd. Men Andersson hade doktors löfte att vara där, och det var ju i alla fall hans hustru, hon som låg döende därborta i sängen.

Syster Anna pressade ihop läpparna och svarade ingenting.

Aldrig förrän i denna stund hade hon funnit Tilda sympatisk. Kanske hade hon inte förut gjort henne full rättvisa.

Också den lilla kaptenen hade blivit oroad.

— Vad är det, syster? Jag är så rädd, så rädd.

Sköterskan lutade sig ned över den sjuka, och det kom något mjukt och kvinnligt över hennes kantiga drag.

— Var inte rädd, fru Blom! Här är ingenting farligt, och jag sitter här hela tiden.

— Men jag tycker, att jag är rädd ändå. Hårda händer — hårda händer — Gud hjälp mig! Hjälp mig, syster!

Det låg skärande ångest i den döendes röst.

Syster Anna var ej i vanlig mening en religiös kvinna, och hyckleri var henne det förhatligaste av allt, men nu såg hon, att den sjuka måste lugnas till vilket pris som hälst, och därför föll hon på knä vid sängen och började bedja högt. Hon var ej alldeles utan ordförord, syster Anna, och hade i denna stund god nytta av de kanske alltför många predikningar hon åhört i sina barndoms- och uppväxtår.

— O Herre, bad hon, tag oss du i dina starka händer, så kan ingen jordisk hårdhet nå oss mer.

Hon visste knappast själv vad hon sade, då hon fortsatte sin bön, men den döende blev lugn och de andra sjuklingarna lyssnade med andlös uppmärksamhet. Kanske var den enkla sköterskan i denna stund något av en stor konstnär, vars åhörarskara knappast vågar andas av fruktan att gå miste om ett ord, ett tonfall. Syster Anna talade

sig varm och blev alltmera gripen av sina egna ord. Hon glömde dem, som voro omkring henne, och drömde sig in i en värld, som var den sjukas — ej hennes egen. Det fanns ej längre något timligt för henne — endast själen, evigheten och Gud.

Men hon blev hastigt väckt ur sin drömsättning: en hand sträcktes ivrigt efter hennes och ett lurvigt huvud lutades ömt mot hennes skuldra.

— Dyra syster, gå in i armén, viskade en smäktande röst.

Det var Anderssons.

En gång som barn hade syster Anna råkat svälja en snigel, och detta hade varit föga angenämt. Precis samma känsla kom över henne nu, då Anderssons huvud trevade för att komma till ro vid hennes bröst.

— Du svarta snigel där, tänkte hon.

Hon var av naturen ingen handlingens kvinna, och förvåning hade alltid verkat förlamande på henne. Nu var hon också alltför häpen att göra en enda rörelse eller säga ett enda ord — hon endast stirrade med dum förvåning på det stora huvud, som vilade mot hennes axel.

Men denna tystnad och orörlighet verkade stimulerande på Andersson.

— Jag är så ensam, dyrbara syster. Det är icke gott för mannen att vara allena, halleluja, fortsatte han med samma smekande röst som förut. Om bara syster ville förstå mig riktigt!

Ja visst, i ett ögonblick förstod hon alltsammans. Denne kärleksfulle broder i Herran hade ett svårt målföre såsom en gång i tiden själva Moses; men hans hustru hade talat för honom och skaffat honom gehör inom syskonkretsen. Hur skulle det gå för honom nu utan kvinnlig hjälp? — Han vore en lydig tjänare, han böjde sig i allt inför Herren. Det är en kostelig ting att offra sig själv och icke se till kött och blod och icke skåda efter det för ögonen är — Med ett ord: Andersson ville

i lydnad och ödmjukhet inför Herran — om gå ända därefter att taga sig en ful hustru, endast hennes muns tal kunde vara täckeligt för Herren och bröderna.

Den lilla kaptenen hade blivit orolig; hon började tala osammanhängande ord, och hennes händer rörde sig planlöst på täcket. Då nu syster Anna varseblev detta, hade hon ej längre tanke för någon annan än den sjuka. Andersson kom hon inte längre ihåg — det var, som om han aldrig hade funnits. Hon reste sig hastigt och ljudlöst för att se till sin patient, och den älsklige mannens huvud stötte med en duns mot sängkanten.

Men han var icke den, som lät sig förbluffas. Han gömde ansiktet i händerna och tycktes försjunka i bön.

— Gånge denna kalken ifrån mig, ack ja, Herre Gud, ja, ja, suckade han.

Och efter att ha fortsatt så en stund blef han tyst. Det hördes på hans tunga, jämna andhämtning, att den sörande mannen sov.

Men fram emot dagbräckningen vaknade han, steg upp, rätade först på det ena benet och sedan på det andra, under det han samtidigt spände litet på armarna, så gäspade han grundligt och eftertryckligt, betraktade ett ögonblick den sjuka och vände sig därpå till sköterskan med ett förbindligt och oljigt leende.

— Guds frid, sade han, det är tröttamt att vaka. Jag sätter mig här så länge, fortsatte mannen, flyttade fram en stol till bädden och gjorde det så bekvämt och vilsamt för sig som han möjligen kunde.

Han drog sig allt närmare sköterskan.

— Man behöver så mycken tröst och hjälp, då man är förkrossad, förklarade han med huvudet behagfullt lutat åt den sida, där syster Anna satt.

Timmarna ledo. Den lilla kaptenen hade ej långt kvar. Hon andades tungt och rosslande och kallsvetten pärlade på hennes panna.

— Det är mycket intressant detta, sade hennes man, ett studium, mycket lärorikt att åse.

Vid åttatiden på morgonen var hon död, den lyckliga lilla kaptenen.

*

Det är söndagsförmiddag, och syster Anna sitter ensam i sitt rum. Fönstret är öppet, och från staden nedanför tränger ljudet av domkyrkans väldiga klockor. Hon sitter där i trötta, tanklösa drömmar och följer med ögonen en svala, som flyger fram och tillbaka i solskenet.

— Att få sova, tänker hon, att få ligga mitt i solskenet och sova — i timmar, dagar, år, sekler.

Och hennes tankar falla på den döda patienten, fru Blom.

— Hon har det gott nu, tänker sköterskan, hon sover.

Det är som känner hon längst inne något, som liknar slö avund. Men blott ett enda ögonblick — hon har påmint sig vad man berättat henne om den lilla kaptenens begravning. Mycket folk — tjugofem öres entré — röda fanor — skrällande musik — begynnande slagsmål bland nyfikna nere vid dörren, och änklungen på estraden bredvid kistan.

— Stackars människa, säger hon halvhögt, men det är inte änklungen hon tänker på.

Där hade han stått med knäppta händer och hakan andäktigt mot bröstet. "Jag är en sorgsen och bedrövad änkomman, Herren vare tack och lov", hade han sagt. "Men jag är ändå lycklig i denna aftonstund, för att jag har fått nåden att vaka och bedja vid hennes säng, den sista natten hon vandrade ibland oss".

Sköterskan ryckte på axlarna — hon tyckte sig se honom, Andersson. Att hon inte kunde få den karlen ur sina tankar! Hon måste ta sig något för.

Just då kom det bud, att han var där. Han tänkte inte gå, förrän han

träffat syster. Han hade god tid att vänta, hade han sagt.

— Jaså därför — sade sköterskan med en otålig suck.

Hon gick ut i korridoren, där Andersson befann sig.

Han såg mycket högtidlig och söndagsaktig ut i sina nya svarta kläder, och det syntes tydligt hur han bemödade sig att uppträda med den värdighet, som anstod en sörjande änklung.

— Efter det inte fick bli på annat sätt — han talade avmätt och med dystert allvar — så ville jag ge syster en avskedsgåva, halleluja.

Han trevade i den ena efter den andra av sina fickor och fann slutligen reda på ett föremål, inlindat i smutsigt silkespapper.

— Se här, älskade syster — han blev alltmera honungssöt i stämman och log förföriskt — ett litet minne av vår sammanvaro. Om bara syster hade velat —

Han suckade och log trånsjukt.

Men så kom han ihåg sig igen och lade sitt anlete i djupt allvarliga veck.

— Ja, den dyra hädangångna, hon var som en lilja i Saron, ett blomster i Herrans örtagård. Änklungen satte den ena handen för ögonen och suckade tungt. Ja, ja, Herren känner sina, amen.

Långsamt och försiktigt vecklade han sedan upp paketet och tog fram en liten pennkniv, som han bugande räckte syster Anna.

Men denna såg ganska kall ut och låtsade ej se den framräckta handen.

— Ett litet minne av vår sammanvaro, upprepade Andersson.

— Jag behöver inte alls något minne av herr Andersson.

Sjuksköterskans min blev allt stramare. Adjö, sade hon med en liten nick.

Omkring syster Anna och änklungen hade småningom samlat sig en skara kvinnliga patienter av olika åldrar. Där stodo de nu hela hopen, allesammans lika klädda i randiga sjukhusdräkter och

alla med ungefär samma uttryck av ogillande i sina ansikten. Andersson var känd på avdelningen och var ingen favorit. Till och med lilla Sara, kelgri-sen, tog intryck av de andras sinnes-stämning, fast hon bara var tre och ett halvt år och alls ingenting begrep av det hela. Hon hade stått bakom sköterskans rygg och hållit ett fast grepp i hennes kjol. Nu tittade hon fram och satte upp sin lilla näpna trubbnäsa.

— Syster — behöver — inte, sade hon långsamt och eftertryckligt och såg högst aggressiv ut.

Syster Anna drog lite på smilbandet — situationen började bli komisk. Det var många kvinnor mot en enda man.

— Jag tänkte, sade Andersson — jag tänkte —

Han såg kanske för första gången i sitt liv en smula förlägen ut. De många fiendliga ögon, som riktades på honom, gjorde honom alltmera förvirrad och flat, och det ljuva apostoliska leendet på hans ansikte bleknade efterhand. Detta klädde honom avgjort. Lite tve-kande och osäkert började han igen.

— Jag tänkte säga, att det här skulle vara ett minne av henne, som är död.

Sköterskan kände det som en lättnad,

att han inte sade den dyra avlidna, och hon blev genast försonligare slämd. Att vara ädelmodig är lätt, då man har en kompakt majoritet bakom ryggen — sys-ter Anna vände sig till sina trogna.

— Här är starkt tvärdrag. Ta Sara med er och gå in i dagrummet alle-sammans.

Hon tog emot kniven och stoppade den långsamt i fickan.

— För hennes skull, sade hon.

Andersson blev själaglad att patienter-na skickades bort. Hans ansikte log åter förföriskt.

— Det är en bra kniv, prima sort och billig. Se, jag tänkte som så, att det kunde hända, att syster ville rekommendera den. Jag har alltid på la-ger. Var så god, här är adressen.

Han tog fram ett tryckt kort ur fic-kan och överräckte det med en högst behagfull gest.

— Prima sort, det kan jag garantera.

— — — —

Det var ej ens sekunda. — Inom lopp-et av ett år hade den lossnat i alla sina fogar och inte ett enda blad hade den kvar.

Agda Ström.

Notiser från bokvärlden.

Några drag ur den svenska flickskolans historia. Av *Ebba Heckscher*. Norstedt & Söner. 1914.

Detta blir en för många andra än fack-män ytterst välbehövlig uppslagsbok och mera än så. Redan vid ett flyktigt ge-nomögnande av den mycket systematiskt uppställda och med statistiskt material rikligen försedda boken finner man, att här bakom fakta döljer sig mer än en solig eller tragisk, men i vilket fall som helst för en mångfald människor djupt ingripande och betydelsefull livshistoria. Inte minst kapitlen "Ekonomiska förhål-

landen" och "Upphörda skolor" ha här volymer bakom sig av tåligt, entusiastiskt, ända till orimlighet idealistiskt sträv och slit. Att våra flickskolor ända till långt in på 80-talet levat på lärarinnornas be-kostnad, är en gammal erkänd sak — så bevisad, att den borde kunna ursäktas före-komsten av den nu försvunna lärarinne-tyt, som dock stundom ännu går igen i skönlitteratur, där man som bekant i fråga om den moderna kvinnans utveckling just "ingenting lärt och ingenting glömt". Sådana små skolor, där barnen hade sina stolar med sig och lärarinnorna betalades

med 1,60 — ända ned till 20 öre pr timme, äro kulturföreteelser, som ursäktat mycken torka och kantighet hos de senare. Och att föreståndarinnorna på den tiden kunde bli hårdhänta nog, enväldiga som de voro och utan någon kontrollerande översyrelse över sig, är håller inte att undra på. De skulle ju sörja för både sin egen och lärarinnornas existens på den tiden, när inga statsanslag existerade och man tog emot helpensionärer för 300 kr. per år. Vad man undrar på är snarare, att så många verkligt sympatiska typer kunnat letas fram, som här i boken dock skymta — mången gång i mycket levande och karakteristiska porträtter.

Intressantast är naturligtvis kapitlet om den allmänna utvecklingen, som egentligen ger oss drag ur den nutida flickskolans förhistoria. Den som något sysslat med kultur- och personhistorisk forskning vid gränsen mellan 1700- och 1800-talen, vet hur gärna man skulle vilja kunna plocka fram lite fakta om exempelvis den "flick-pension" där unge magister Thorild krossade flickhjärtan under

deras och hans egen mest svärmiska period, eller den, där den egenkära och långrandiga f. d. hovdamen Marianne Ehrenström, f. Pollett förde spiran sedan hon blivit änka, d. v. s. från 1816. I undertecknads inledning till Bengt von Hofstens brev från 1809 års riksdag citeras ett brev från 1797, där H. utbrister: "Det är en hiskelig utsikt, att en 12 à 14 års flickas edukation kan kosta 1,000 riksdaler. Gud låte Hönsäter en gång betala det och jag få mina flickor hyggeliga och beskedliga". Detta gällde då någon av dessa små flickpensioner, där en tysk eller fransk "språkmästare" med hustru och barn levde på inackorderingar och undervisade i språk, klaverspelning, ritning och broderi.

Vad Ebba Heckscher här meddelar tillhör helt naturligt en senare tid, men många verkliga godbitar i kulturhistoriskt avseende har hon att komma med i alla fall. Allt detta i en konkret och ledig stil, som kommer läsaren att önska sig mera av hennes egen hand än som i denna bok kunnat åstadkommas.

Lydia Wahlström.

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.

Redaktör: **Ellen Kleman**.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 2:— varvid prenumeration sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 48 Klarabergsgatan, Stockholm**. **Icke-förbundsmedlemmar** prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{1}$ år kr. 5:—; $\frac{1}{2}$ år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. **Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan II, Stockholm**. **Redaktionstid: måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3**. Allm. T. 48 50, Riks. 27 62. **Expeditionen: kl. 11—4** varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks. 27 62.

Annonsering genom **F. Englunds Boktryckeri, 40 Drottninggatan, Stockholm**.

Fredrika-Bremer-Förbundets Byrå, Klarabergsgatan 48, Stockholm 6.

Upplysningsavdelning.

Platsförmedlingsavdelning.

Allm. Tel. 48 50, Rikstel. 27 62, Allm. Tel. 48 16.

Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyråer.

i **Stockholm**: Tunnelgatan 25. Allm. Tel. 82 11, Rikstel. 68 98.

i **Göteborg**: N. Fogelbergsgatan 5. Rikstel. 61 87.

COLLAN-OLJAN,

världens förnämsta läderpre-servativ, gör skodonen *absolut vattentäta* och *minst dubbel* varaktiga. Finnes öfverallt å 0:75 och 1:25 per flaska.

A.-B. COLLAN-OLJE-FABRIKEN,
T. OLSEN, Stockholm.

23

Önskar Ni Eder

en symaskin, som ger en *särskildt vacker söm* vare sig Ni syr i det tunnaste siden eller de gröfsta kapp-tyger, bör Ni köpa

Central Bobbin Symaskin,

ty dessa maskiner hafva genom sin öf-verlägsna konstruktion, sin mångsidiga användning och öfriga framstående egen-skaper blifvit så omtyckta, att de under de få år de varit i marknaden, trots sitt något högre pris erhållit en verkligt storartad spridning, det bästa beviset för att en vara är god. CENTRAL-BOBBIN-MASKINEN tillverkas i två storlekar, en mindre för familjer och syateljörer och en större för skradderier. *OBS!* Fördelaktiga betalningsvillkor.

29

A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbe-ten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetsråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

40

SCHACKLITTERATUR

av de främsta svenska
författare erhålles från

F. ENGLUNDS FÖRLAG
Drottninggatan 40 - Stockholm.

Lugna dej, pojke!
Det går på ett
par minuter

när man har en
HUSQVARNA SYMASKIN.
Förmånliga afbetalningsvillkor

53.000 par Skor!

4 par skor för endast 10 kr.!

På grund af att några stora skofabriker råkat i penningförlägenhet, har jag erhållit i uppdrag att realisera ett stort parti skor betydligt under tillverkningspriset. Jag försäljer därför 2 par herr- och 2 par damsnörskor, i brunt eller svart läder, högeleganta, af nyaste facon, storlek efter nr eller centimetermått.

Alla 4 paren kosta endast 10 kr.

Försändas pr efterkraf från

J. KLUGER, Krakau
Sebastjana 16, A 1888.

Ombyte och återbetalning medgifves.

Husqvarna

Symaskiner

äro helt och hållet tillverkade inom landet, kunna i alseende på konstruktion, hållbarhet samt lätt och tyst gång icke blott mäta sig med utan öfverträffa äfven de bästa utländska samt äro oomtvistligen billiga i förhållande till sin kvalitet.

OBS!

*Förmånliga
afbetalningsvillkor.*

31

Inkokningsapparater
från kr. 7:— pr styck

Färdiga Konservglas
finnes ständigt i lager

Specialpriskurant sändes på begäran

A. B. BRISING & FAGERSTRÖM

24 Regeringsgatan, Stockholm.

49

Hjälplösa lungsjuka

i alla åldrar och stånd, förtvivla ej, ty en som själv lidit av lung-sot, men blivit botad, har på egen bekostnad låtit trycka en läkarbok, som upptager denna hemiska sjukdoms uppkomst, symtomer och fullständiga botande i hemmet. Läkarboken är skriven av på detta område sedan 40 år arbetande legitimerad läkares erfarenheter och tillsändes eder pr post utan ett öres utlägg för eder, alltså gratis och franko. Men rekvirera genast. Upplagan är begränsad och omtryckes ej. Annonc. ej mera.

Bokförlag F. HOLMKVIST, Box 19, Östersund. Rikstel. 8 45.

51

Innehåll:

Psykologiska jordskred. Av *Hilma Borelius*.

Kvinnliga donatorer 1600—1905. Av *Susy Silfverbrand-Erikson*.

Själar och ansikten. V. Anna Sandström. Av *Elisabeth Thorman*.

Glimtar utifrån.

Svenska kvinnliga konstnärer på Baltiska utställningen. Av *Gerda Boëthius*.

Kapten Bloms man. Av *Agda Ström*.

Notiser från bokvärlden. Av *Lydia Wahlström*.

**F. ENGLUNDS
BOKTRYCKERI**

**Drottninggatan 40
STOCKHOLM**

**Utför allt slags föreningsstryck.
Smakfullt arbete och facila priser.**